

Billedkunst og kirke

På Galleri F15 er utstillingen On Trial, Christ 2012 inne i sine siste uker. Ved åpningen av utstillingen holdt jeg et lite kåseri om kirken og billedkunsten. Åpningen var godt besøkt, men jeg ønsker å benytte denne månedens helgekommentar til å fortsette refleksjonene - og samtidig anbefale leseren å besøke utstillingen på Jeløya.

Kunsten har vært en del av kirkens liv fra begynnelsen

Det har fra kirkens begynnelse vært nødvendig å uttrykke troen og kristendommens vesen i symboler og bilder. I løpet av de første århundrene ble budskapet om Guds kjærlighet til menneskene og hele skaperverket i Jesus Kristus uttrykt i symboler, mosaikker, tegninger og malerier. Jødedommen og islam derimot opprettholdt billedforbudet fra de gammeltestamentlige 10 bud (dekalogen). Kirkens praksis var kontroversiell. Store stridigheter om denne tilsidesettingen av det andre budet fant sted ved flere anledninger. Den første store striden raste i det åttende og niende århundre. De som ønsket billedforbudet i Dekalogen respektert, tapte. Den andre store striden var på 1500-tallet da Calvins reformasjon gjeninnførte billedforbudet og kastet ut bildene fra katedralene. Men den lutherske reformasjonen fulgte hovedstrømmen i kristenheten og beholdt fjerningen av billedforbudet fra De ti bud.

Det er enighet om at Gud, himmelen og jordens skaper, bare kan beskrives i symboler. Guds skikkelse er fra evighet til evighet og er bortenfor tid og sted. Guds vesen kan ikke gripes verken i bilder eller språk, vi kan bare uttrykke oss i symbolske kategorier om Gud. Men vi kan beskrive Guds handlinger i verden.

Derfor endrer alt seg når Gud blir menneske i Jesus, Marias sønn og viser at han favner verden og hele skaperverket. Budene og hele Skriften må derfor tolkes i lys av Guds radikale handling da Ordet ble menneske og fremsto i Jesu fødsel, forkynnelse, liv, død og oppstandelse. Siden Gud aksepterer verden og skapelsen og i Jesus blir en del av menneskeheten, kan alt også avbildes.

Denne grunnleggende erkjennelsen førte til en rik billedtradisjon som tolker bibelens fortellinger, Jesu liv og verk og kirkens historie. I Øst-kirken utviklet bildene seg til ikoner med en egen teologi, teknikk og stil. Ikonene tillegges en særlig og selvstendig plass i trosutøvelsen som et vindu mot den himmelske herlighet, som troens tolker og som sted for det guddommeliges symbolske nærvær. Derfor ble ikonene ikke bare en del av kirkerommet, men av hjemmene der den daglige fromhet kunne utfolde seg ved ikonene og dets tolkning av Guds handlinger. I Vest-kirken utviklet det seg etter hvert friere former og stiler der bildene i mindre grad hadde en selvstendig rolle i tilbedelsen.

Kunsten tolker Gud

Gud og troens sannheter kan ikke utfoldes i all sin dybde og bredde ved det verbale ord. Kristendommen er forankret i historiske hendelser. Men disse hendelsene har ingen mening dersom de ikke tolkes. Det gode budskapet om Guds inkluderende kjærlighet til menneskene og frelse fra synd, nød og død må hele tiden tolkes inn i den tiden menneskene lever i. Denne tolkningen trenger større bredde i virkemidler enn det talte ord. Derfor ble bildene så viktig som en selvstendig tolker av det guddommelige mysterium om Guds tilstedeværelse i kjærlighet i menneskene konfliktfylte virkelighet. Altertavle og

prekestol kommuniserer hver for seg den kristne troens innhold og gir oss store muligheter til å fordype vår egen erkjennelse og opplevelse av troens innhold.

Kirken står alltid i fare for å binde Gud og troen til et bestemt sosiokulturelt uttrykk. Billedkunsten tolker evangeliet inn i en gitt sammenheng og reflekterer denne. Men fordi bildene er så tilgjengelige for oss, avslører den også sin kulturelle tilhørighet tydeligere enn mye av den verbale, teologiske refleksjonen. Henrik Sørensens Kristus-bilder er utpreget norske, mens batikkbilder av Kristus fra Indonesia hører hjemme der og de afrikanske trefigurene i ibenholt viser oss en afrikansk Kristus. På samme måte viser bildene fra ulike historiske epoker mennesker og Gud innplantet i sin tid. Slik utfoldes kirkens kulturelle mangfold seg på en umiddelbar måte i bildenes trostolkninger og sprenger forestillingen om at kristendommen er bundet til en spesiell etnisk eller kulturell sivilisasjon. Samtidig er motivene og grunnfortellingen gjenkjennbar. Slik hjelper kunsten oss til å oppleve Gud i våre liv og i vår tid og samtidig minne oss om at Gud er bortenfor all tid og rom.

Kunsten tolker mennesket og samtiden

Billedkunsten har ikke bare en plass i kirkens liv når den tolker troens virkelighet. Kunsten uttrykker til enhver tid menneskers opplevelse av sin samtid. Den tolker menneskenes liv og livsfølelse. Slik hjelper den oss alle til å oppleve våre liv og tolke vår angst, glede, anklage og protest. I ett uttrykk kan et bilde fange vår livsfølelse tydeligere enn noe annet. Bildene kan uttrykke viktige tema i samtiden og slik gi det offentlige ordskiftet en annen og dypere dimensjon. Tiedemann og Gude bygget norsk nasjonalfølelse, Picasso fanget terrorbombingens grusomheter og i Oslo Rådhus gir Sørensen, Rolfsen og Aulie billeduttrykk for visjonen om etterkrigstidens Norge.

Og bildene kan gi oss de vakreste blikk av det vi omgir oss med og leke med farger og former slik at vi alle kan komme nærmere lovsangen over skjønneten i Guds skaperverk.

Kunstens etiske forpliktelse

Kunstnerens frihet til å lage sine uttrykk er uomtvistelig, ønsket og nødvendig. Men på linje med andre ytringer i det offentlige rom, må også kunstneren akseptere at deres uttrykk, anliggender og tolkninger debatteres. Kunstneren kan observere virkeligheten og gi oss stimulerende tolkninger, men i det øyeblikket bildet forlater kunstnerens atelier, er bildet blitt en selvstendig del av det offentlige rom. Både kunstneren og kunstverket er blitt deltagere i dette rommet. Da kan verken kunstneren eller kunstverket løsrive seg fra den alminnelige etikk og verdidebatt. For også kunstneren og kunstverket er en del av alle menneskers forpliktelse til å kultivere Guds ressurser og fremme menneskeverd og respekt for skaperverket. Historien har vist oss at kunstnere har drevet fram ny og positiv innsikt, men også at den har vært redskaper for ondskap og destruksjon. Derfor må vi dyrke den gjensidige, kritiske samtalen. Da blir vi alle bedre.

Kirken kan ikke klare seg uten billedkunst. Mennesket kan ikke klare seg uten billedkunst. Billedkunsten er så dypt menneskelig at den på en særlig tydelig måte avspeiler at mennesket er skapt i Guds bilde.